

Historická záhrada na Mýtnej ulici v Bratislave

Robert G. Maretta – Andrej Vrtel

Mgr. Robert Gregor Maretta
Archive of the Slovak National Museum in Bratislava
Žižkova 18
810 06 Bratislava
Slovakia
e-mail: robert.maretta@snm.sk

Mgr. Andrej Vrtel, PhD.
Comenius University in Bratislava
Faculty of Arts
Gondova 2
814 99 Bratislava
Slovakia
e-mail: andrej.vrtel@uniba.sk

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2019, 7:1:111-121

The Historic Garden in Mýtna Street in Bratislava

The study addresses the creation and early development of the ornamental garden in Mýtna St. in Bratislava. The site was originally a smaller garden on the outskirts of the Blumentál suburb at the time, located in the vicinity of a road running to Rača. The first stage of the garden documented in a drawing shows the main axis intersecting the centre of the courtyard and a simple symmetric composition of three fields of vegetation lined by tree alleys. Based on an analysis and comparison of written sources and plans, we assume the founding of the garden in the second half of the 1770s.

A re-evaluation of the name Esterházy Garden is based on reliable information in historical sources designating the archbishop's administrator Štefan Ormosdy as the owner. Based on the entry in the book of property transfers, Ormosdy acquired the parcels located near the Archbishop's Summer Palace in 1774 when the town's St. Ladislaus Hospital sold its vineyards, meadows, fields and mills at auction.

Key words: historical garden, Štefan Ormosdy, Blumentál suburb, Prešporok/Bratislava, 18th century

V doterajšej spisbe o historických plochách zelene sa záhrada na Mýtnej ulici uvádzala len okrajovo a údaje o jej genéze boli v dôsledku nedostatočného archívneho výskumu často nepresné. Podľa mienky D. Janotu a A. Bagina išlo pôvodne o rozsiahly viacúčelový priestor s francúzskym parkom, ovocným sadom, zeleninovou záhradou a vinohradom, patriaci Esterházyovcom.¹ Spomínani autori okrem iného zastávali názor, že už v 18. storočí bola táto tzv. Esterházyho záhrada sčasti rozparcelovaná. Z. Rešovská a Z. Klučárová, ktoré v podrobnom súpise historickej zelene Bratislavy zhromaždili veľké množstvo dokumentačného materiálu,² k novým poznatkom o okolnostiach založenia záhrady nedospeli. Z ďalších historikov treba spomenúť Š. Holčíka, ktorý zase nepripúšťal možnosť existencie parku, ale iba úžitkovej záhrady, pravdepodobne ovocnej.³

¹ JANOTA, Dušan - BAGIN, Anton. *Historická zeleň Bratislavy. Sady, záhrady a parky. Učebné texty pre vlastivedných sprievodcov*. Bratislava : Obzor, 1977, s. 83.

² REŠOVSKÁ, Zdenka - KLUČÁROVÁ, Zuzana. *Revízia a evidencia historických parkov a záhrad na území mesta Bratislavy*. Bratislava : ZARES; Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, 1989, dokument č. 55, rkp., Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, oddelenie dokumentácie.

³ HOLČÍK, Štefan. Esterházyovcov pripomína viac stavieb. In: *Bratislavské noviny*, 2010, roč. XIII, č. 23, s. 7.

S ohľadom na súčasný stav bádania sme sa pri opise a posudzovaní vývoja záhradného celku zamerali najmä na časový rámec druhej polovice 18. storočia. Zisťovanie počiatkov okrasnej záhrady využíva vzájomnú väzbu písomných prameňov a mapových dokumentov. Osobitne cenné sú zápisy zachované v Knihe majetkových prevodov (*Besitzübertragungen*, r. 1774), ďalšie orientačné informácie obsahuje topografia Prešporka od J. M. Korabinského (r. 1781). Pokiaľ ide o kartografické diela, najväčšiu výpovednú hodnotu k vývinu predmetnej parcely poskytujú plány mesta (r. 1780), ako aj situačný nákras vyústenia Valónskej ulice (r. 1777).⁴

Otázniky nad pomenovaním

Po oboznámení sa s dostupnou literatúrou je zrejmé, že zaužívaný názov je nesprávny a vznikol nedopatrením pri preklade z maďarského jazyka, keď D. Janota a A. Bagin vztiahli zmienku o Esterházyho záhrade v blízkosti Krajinskej všeobecnej nemocnice v Blumentáli (*herczeg Eszterházy kertje*)⁵ na parčík pri stavenisku Slovenského rozhlasu.⁶

Krajinskú všeobecnú nemocnicu (*Uhorská kráľovská štátna nemocnica; Magy. kir. állami korbász; Staatskrankenhaus*) na Mickiewiczovej ulici postavili v r. 1857 – 1860 a v čase odovzdania do užívania r. 1864 bola jednou z najväčších nemocníc v Uhorsku.⁷

Esterházyovská záhrada sa nachádzala, ako to dokazujú historické správy i širšie poznatky o stavebnom vývoji predmestí, na mieste dnešného obytného bloku Avion.⁸ J. M. Korabinský opísal jej polohu nasledovne: „*Die Untere Landstrasse hat vom Haltergäßl an rechts: Graf Emerich Esterházy s. e. Garten.*“⁹ Priamo na vedľajšom pozemku stál za Korabinského čias Herbersteinov majer.¹⁰

Rodina Esterházyovcov vlastnila po r. 1781 v Blumentáli aj letný palác s veľkou francúzskou záhradou grófa Johanna Goberta d'Aspremont-Lynden. Niekdajší Aspremontov palác potom r. 1850 prešiel do rúk Jankovitsa a od r. 1862 bol jeho majiteľom obchodník Karol Schiffbeck.¹¹

⁴ Základný prehľad kartografických pamiatok pozri v prácach: HORVÁTH, Vladimír. Bratislavská pamiatková rezervácia v nákrasoch kartografov. In: *Historické mapy : zborník z vedeckej konferencie 24. – 25. apríla 1997, Bratislava*. Ed. Mária Kováčová. Bratislava : Kartografická spoločnosť SR; Slovenský národný archív, 1997, s. 131-136. KARTOUS, Peter. Bratislavské mestské mapy a plány. In: *Bratislava, ročenka*, zv. 7, 1971, 183-215. PRIKRYL, Ľubomír Viliam. Vývoj plánov mesta Bratislavy. In: *Veda a technika v dejinách Slovenska 2*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV, 1985, s. 122-141.

⁵ SZEKCSŐ, Tamás. Sz. kir. Pozsony városának és környékének helyrajzi és statistikai ismertetése. In: *Pozsony és környéke. Egy földtani térképpel és több ábrával*. Pozsony : Wigand Károly Frigyes, 1865, s. 103.

⁶ JANOTA - BAGIN, ref. 1, s. 83.

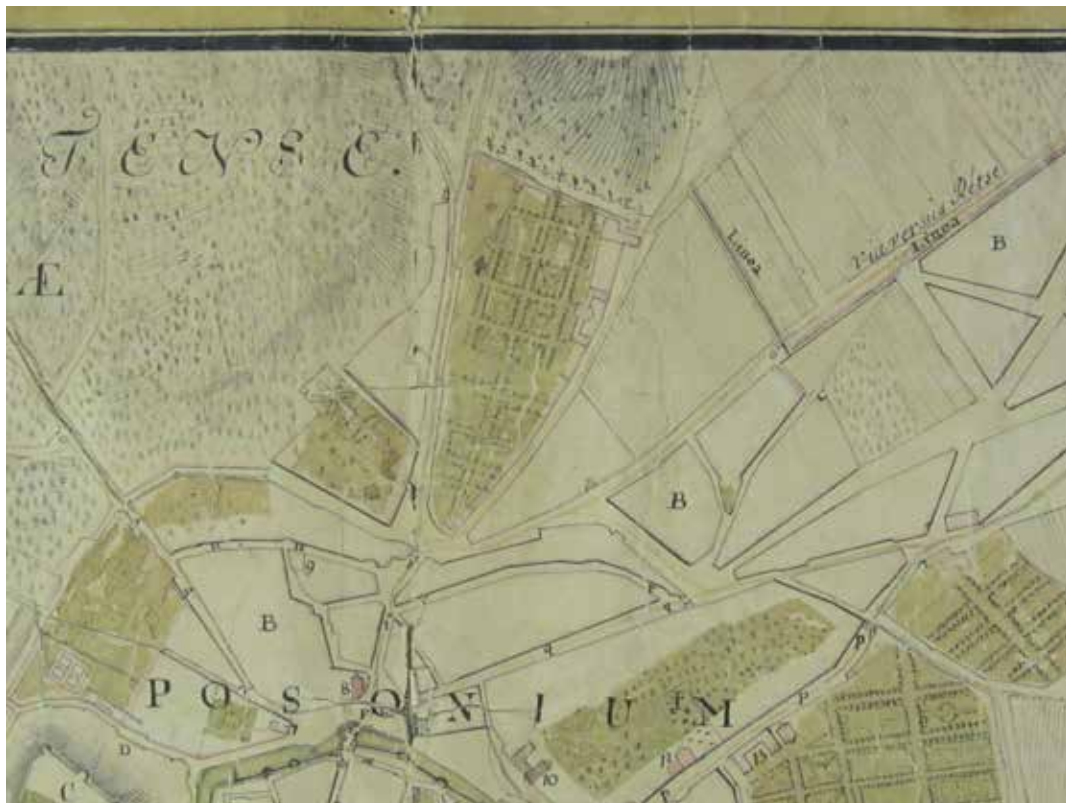
⁷ ORTVAY, Tivadar. *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben*. Pozsony : Wigand F. K. Könyvnyomdája, 1905, s. 48-49 (reprint Budapest : Püski Kiadó, 1991). V slovenskom preklade: ORTVAY, Tivadar. *Ulice a námestia Bratislavy. Ferdinandovo Mesto*. Bratislava : Marenčin PT, 2004, s. 72-74. ORTVAY, Tivadar. *Ulice a námestia Bratislavy. Nové Mesto*. Bratislava : Marenčin PT, 2007, s. 39-40. CMOREJ, Július - GAŽO, Mikuláš. *Pressburg/Pozsony/Bratislava 1883 – 1919*. Bratislava : Práca, 1991, s. 139, obr. 119.

⁸ STEINHÜBEL, Gejza. *Slovenské parky a záhrady*. Martin : Osveta, 1990, s. 17.

⁹ KORABINSKY, Johann Mathias. *Beschreibung der königl. ungarischen Haupt-, Frey- und Krönungsstadt Preßburg. Erster Theil*. Preßburg, 1781, s. 99.

¹⁰ ORTVAY, Nové Mesto, ref. 7, s. 40, 42. Pozri tiež: HOLČÍK, Štefan. Parčík pred Avionom bol malou botanicou záhradou v centre. In: *Bratislavské noviny*, 2013, roč. XVI, č. 12, s. 15.

¹¹ CSÁKÓŠ, Josef Hans. *Pressburger Gärtner*. Bratislava: Carl Angermayer, 1929, s. 22. HOLČÍK, Štefan. Historické budovy menili svoje názvy. In: *Bratislavské noviny*, 2010, roč. XIII, č. 25, s. 11. HOLČÍK, Štefan - RUSINA, Ivan. *Umenie Bratislavy. Obrazový sprievodca pamiatkami mesta*. Bratislava : Tatran, 1987, s. 365. REHÁČKOVÁ, Tamara. *Historické záhrady a parky Bratislavy*. Bratislava : Trio, 2012, s. 63. TOMAŠKO, Ivan. *Historické parky a okrasné záhrady na Slovensku. História, lokalizácia, valorizácia, architektúra a spôsoby obnovy*. Bratislava : Veda, 2004, s. 47-48.

Obr. 1: Časť vonkajšieho predmestia Prešporoka na pláne A. E. Fritscha z r. 1753

Ostáva ešte pristať sa pri obsahovom výklade odborných termínov záhrada a park. V 18. storočí sa za záhradu považoval upravený priestor s výsadbou, vytvorený v bezprostrednej blízkosti budovy a zreteľne oddelený od okolia ohradou. Naproti tomu označeniu park zodpovedalo priestranstvo navodzujúce dojem neohraničenosti, s väčšou rozlohou a v určitom odstupe od stavby (kaštieľ, vila a pod.).¹² V 19. storočí oba tieto termíny stratili svoj úzko vyhranené význam.¹³

Dom Štefana Ormosdyho, záhrada a orná pôda

Situáciu na obvode zástavby mesta v polovici 18. storočia približuje plán mestského inžiniera A. E. Fritscha *Specialis mappa geographica territorii Posoniensis* z r. 1753.¹⁴ Na pláne zreteľne vidno výpadovú cestu *Via versus Rétse* (Mýtne ul.), ktorá vedie od Suchomýtnej brány smerom na *Cruca alba* (Biely kríž).¹⁵ Vzdialenejším úsekom cesty prechádza *Línea* (colná hranica mesta).¹⁶ Priestor budúcej záhrady leží už mimo tejto mýtnej čiar, kde podľa mapových značiek boli poľa,

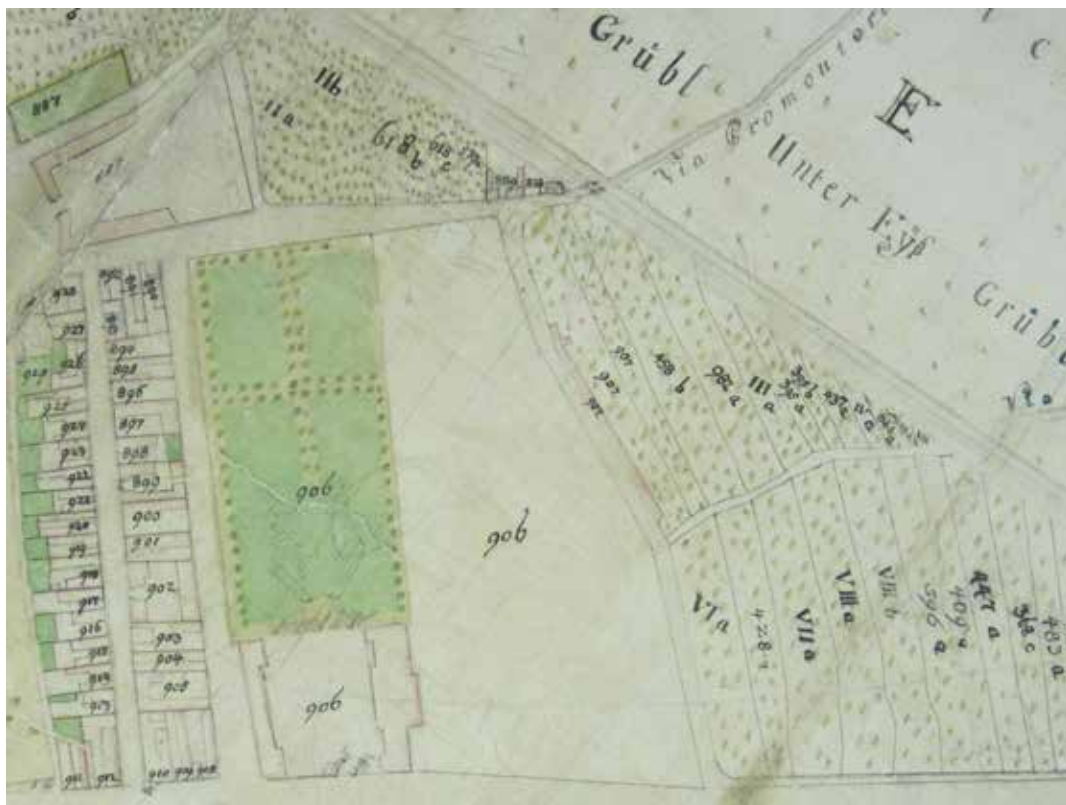
¹² HAJÓS, Géza. *Historische Gärten in Österreich: vergessene Gesamtkunstwerke*. Wien : Böhlau, 1993, s. 1. HLAVAC, Christian - GÖTTICHE, Astrid - BERGER, Eva (Hrsg.). *Historische Gärten und Parks in Österreich*. Wien : Böhlau, 2012, s. 12.

¹³ O terminologických otázkach podrobne: LENHART, Jozef. Fenomén parkov a záhrad – história verus súčasnosť. In: *Historická zeleň, parky a záhrady v Bratislavskej župe*. Bratislava : Bratislavský samosprávny kraj, 2016, s. 19-20.

¹⁴ Archív mesta Bratislavy (AMB), fond (f) Zbierka máp a plánov, inv. č. 1019 (101).

¹⁵ HORVÁTH, Vladimír. *Bratislavský topografický lexikon*. Bratislava : Tatran, 1990, s. 58.

¹⁶ Pozri: STIEBEROVÁ, Mária. Bratislavské predmestia v období feudalizmu. In: *Vlastivedný časopis*, 1985, roč. XXXIV, č. 1, s. 21.

Obr. 2: Dom, záhrada a orná pôda Š. Ormosdybo na výreze plánu mesta z r. 1780

oráčiny a vinohrady (obr. 1). Fritsch podrobne zakreslil niektoré významnejšie budovy, napr. trojkridlový pôdorys letného arcibiskupského paláca a rozsiahlu záhradu, vo všeobecnosti sa však uspokojil s načrtnutím obrysov celých uličných blokov. Samostatne je vyznačené predmestie *Blumenthal ad L. R. Civitatem pert.* rozkladajúce sa za popraviskom (*Patibulum*, neďaleko terajšej ulice Pri starej prachárni).

Parceláciu a pôdorysné členenie zástavby vo vonkajšom predmestí prvýkrát zobrazuje až plán Prešporku s blízkym okolím od neznámeho autora vyhotovený r. 1780.¹⁷ Zakreslený stav na samom okraji predmestia Blumentál zachytáva podobu parcely č. 906 s dvojicou budov orientovaných pozdĺžne do ulice, vstupným dvorom a pravidelne upravenou okrasnou záhradou. Pozemok sa rozprestiera v susedstve cesty smerujúcej na Račianske mýto. Z údajov grafického podkladu sa dá vyčítať všeobecná charakteristika záhradného celku. Záhrada sa vyznačuje hlavnou osou smerujúcou na stred nádvorja a jednoduchým symetrickým usporiadaním troch polí zelene. Nedokončené stromoradie pri bočnom chodníku na severovýchodnej strane areálu by mohlo poukazovať na iba nedávnu výsadbu. Obzvlášť zreteľné je odsadenie ohradného múru od obvodovej steny budovy. Ceruzou je naskicované ďalšie ohradenie s vloženou kovanou mrežou oddeľujúce záhradu od nádvorja. K parku prilieha voľná plocha, siahajúca až po priebeh dnešnej Povraznickej ulice (obr. 2). Pozemky a stavby nachádzajúce sa v tesnej blízkosti pod č. 887 predstavujú majer pri letnom arcibiskupskom paláci.¹⁸ Vonkajšia línia mesta

¹⁷ AMB, f. Zbierka máp a plánov, inv. č. 1023 (91).

¹⁸ OBUCHOVÁ, Viera. Topografia Blumentálu v zrkadle archívnych prameňov. In: *Pamiatky a múzeá*, 1999, roč. 48, č. 1, s. 25. OBUCHOVÁ, Viera. *Príbehy z dejín Bratislavy*. Bratislava : Marenčin PT, 2013, s. 208.

je už ustálená v úrovni Šancovej ulice a na križovatke so Žilinskou je postavený most cez priekopu.

Obr. 3: Zákres Ormosdyho záhrady v pláne z r. 1780

Plán s názvom *Delineatio geometrica liberae Regiaeque Civitatis Posoniensis*¹⁹ z r. 1780 je v zobrazení rozsahu a dispozície záhrady úplne totožný s predchádzajúcim nákresom (obr. 3). Nevýhodou oboch plánov je, že neobsahujú menovité vlastnícke údaje.

Z topografického hľadiska je mimoriadne cenný čiastkový plán podrobnej mierky *Poszony a Récei és Vallon utca környéki részének helyszínrajza* datovaný r. 1777.²⁰ Tento farebný plán (obr. 4) detailne zachytáva rázcestie ulíc Mýtna (*Strasse gegen Ratzstorff*), Slovenská (*Waloner Gassen*) a Vazovova.²¹ Súčasťou kresby je i Pálffyovský majer (*Graf. Job. Pálffischer Mayrhoff*)²² a nárožná stavba Š. Ormosdyho (objekt pomenovaný priamo v pláne ako *Ormosdiss Gebäude*).

Dôležitý zdroj poznatkov o historickom miestopise a vlastníctve jednotlivých objektov prináša práca J. M. Korabinského *Opis kráľovského uhorského hlavného slobodného a korunovačného mesta Prešporku s nákresom mesta a jeho*

okolía. Korabinský sa pri výpočte parciel na predmestí zmieňuje o dome s dvoma nárožiami na Strednej a Dolnej Kopáčskej ulici, ktorého majiteľom bol Š. Ormosdy; k domu patrila i záhrada a orná pôda (*Herr Stephan Ormoschdy ein doppeltes Eck in die mittlere und untere Hauergasse nebst Garten und Acker*). Na priloženom pláne mesta (*Grundriss der königlichen freyen krönungs Stadt Pressburg nebst der umliegenden Gegend*) sú osobitne zakreslené len veľké palácové záhrady.²³

Ďalšie stavebné zásahy a stav záhradného celku (č. 202) názorne dokumentuje veľmi podrobne vypracovaný plán Franza Kofflera (*Grund-Riss der Königl. Freystadt Pressburg*) z r. 1787.²⁴ V porovnaní so zameraním z r. 1780 sa kompozícia záhrady zmenila len nepatrne, rozdelením plochy súvislou stredovou osou a dvoma priečnymi chodníkmi vzniklo šesť záhonov s nízkou zeleňou. Záhony v prednej časti záhrady sa vyznačujú vykrojenými vnútornými rohmi. Všetky cestičky lemujú aleje vysadených stromov. V tom čase už prišlo k rozparcelovaniu príľahlej pôdy pre novostavby domov a k vytýčeniu ulíc kolmých na výpadovú cestu. V okolí pribudol dôležitý orientačný bod v podobe nového farského kostola na Blumentáli, ktorý postavili v r.

¹⁹ AMB, f. Zberka máp a plánov, inv. č. 1024 (22).

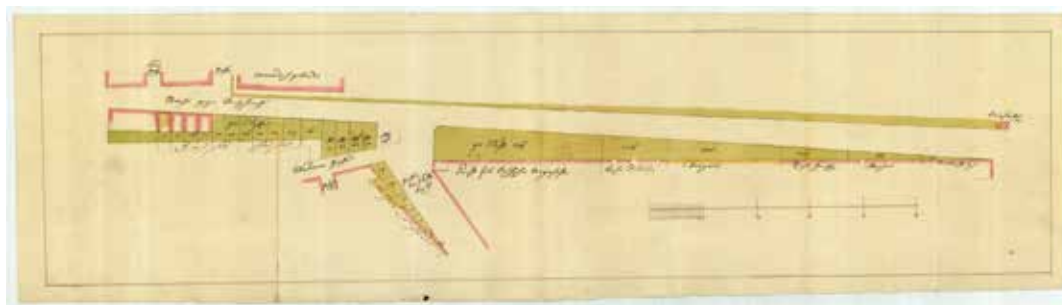
²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Térképtár, f. S 12 Helytartótanácsi térképek, sign. Div. XIV. - No. 23.

²¹ Ulica sa spomína r. 1775 pod označením *Neubau*. HORVÁTH, Bratislavský topografický, ref. 15, s. 306.

²² K Pálffyho majeru na Blumentáli pozri: OBUCHOVÁ, Topografia, ref. 18, s. 24-24. OBUCHOVÁ, Príbehy, ref. 18, s. 208.

²³ KORABINSKY, Beschreibung, ref. 9, s. 89.

²⁴ Farebná kópia plánu v publikácii: *Bratislava/Pressburg. Hlavné mesto Slovenska/Hauptstadt der Slowakei*. Basel : Länderdienst A. G., 1943.

Obz. 4: Podrobný plán križovatky dnešných ulíc Mýtne, Vazovova a Slovanská z r. 1777

1783 – 1784.²⁵

Neyderov plán z r. 1820 poukazuje na značné zmeny a zreteľný nárast zástavby.²⁶ Zameranie však neobsahuje pôdorys a architektonicko-umelecké stvárnenie záhrady. Pri bližšom pohľade vidieť vedľa nárožnej budovy (č. 961) slepú uličku s názvom *Lerchenfeld*.²⁷

Zápis v knihe majetkových prevodov svedčí o tom, že v septembri 1774 kúpil Š. Ormosdy za líniu mesta pozemky (12 510 štvorcových siah), ktoré predtým patrili mestskému Špitálu sv. Ladislava (*hospitale Sancti Ladislai*).²⁸ Krátky text zreteľne odkazuje na polohu pri Letnom arcibiskupskom paláci a záhrade (*qui prope aedificium et hortum Archi-Episcopalem adjacet*). Meno Š. Ormosdyho potom vystupuje v súpisovej knihe z r. 1775 (*Hiesig Königlich Frey Stadt Presburg Conscriptionsbuch. Innere Stadt samt alt und neuen Vor Städten wie auch Gassen Betreffend*) pri výpočte obyvateľov Vazovovej (*Herren-gassen*) a Kopáčskej ulice (*Hauer-gassen*) vo vonkajšom predmestí.²⁹

Vysvetlenie príčin a súvislostí tohto prevodu treba hľadať v celkovej zmene hospodárenia špitála, ktorý v r. 1769 – 1775 pristúpil k postupnému odpredaju svojich viníc, lúk, polí i mlynov. Ústav utŕžené peniaze uložil v mestskej pokladnici alebo zapožičal súkromníkom, z čoho mu prúdil úrok spolu 2 138 zlatých ročne. Druhý zdroj príjmu tvoril prenájom hostinca, domu v meste a blumentálskeho poľa (*ager xenodochialis*).³⁰ Okrem toho špitál často získaval peniaze testamentárnymi odkazmi bohatých mešťanov a šľachty.³¹

Zatiaľ chýba samostatná práca, ktorá by podrobnejšie mapovala pôvod, rodinné zázemie, vzdelanie, úradnícku kariéru a vývoj majetkových pomerov Š. Ormosdyho. Pokiaľ ide o základné životopisné údaje, z dobových dokumentov vyplýva, že pochádzal z Pešti – pokrstený bol 25. decembra 1741 vo farnosti Belváros. Prešporským mešťanom sa stal r. 1771 (*Stephanus*

²⁵ OBUCHOVÁ, Topografia, ref. 18, s. 21-22. OBUCHOVÁ, Príbehy, ref. 18, s. 196-200.

²⁶ Bratislava, mapa z roku 1820. Textová časť Hedviga Hudákova. Bratislava : Slovenská kartografia, 1989, 20 s., fak-simile. 2. vydanie. Originál mapy: AMB, f. Zbierka máp a plánov, inv. č. 1027 (900).

²⁷ Porovn.: ORTVAY, Nové Mesto, ref. 7, s. 116.

²⁸ AMB, f. Magistrát mesta Bratislavy, Majetkové prevody (Besitzübertragungen) 1774 – 1778, inv. č. 11237, sign. 4m37, s. 23; Spisy, šk. 25 (sign. Lad. 18, fasc. 6, č. 1914).

²⁹ AMB, f. Magistrát mesta Bratislavy, Sčítanie obyvateľstva (Konskriptionsbuch) 1775, inv. č. 10510, sign. 3d141, s. 406-407.

³⁰ ŠPIESZ, Anton. Bratislava v 18. storočí. Bratislava : Tatran, 1987, s. 222. UHL, Karl. Ueber die frühern Schicksale und den jetzigen Bestand des Bürger-Spitals und der dazu gehörigen Kirche zum b. Ladislaus in Preßburg. Preßburg : Karl K. Snischek, 1830, s. 37-38.

³¹ Pozri tiež: BOKESOVÁ-UHEROVÁ, Mária. Zdravotníctvo na Slovensku v období feudalizmu. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, s. 55, 59-60, 153. DUDEKOVÁ, Gabriela. Dobrodínci, mecenáši, fundátori. Dary na podporu škôl a nemocníc. In: Historická revue, 1998, roč. IX, č. 2, s. 11. ŠPIESZ, Anton. Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 – 1780. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 215-217.

Ormosdy oeconomus).³² Písomné pramene umožňujú sledovať pomerne rýchly majetkový vzostup Š. Ormosdyho, ktorý za zásluhy v službách arcibiskupa Jozefa Baťána nadobudol rozsiahle pozemky a nehnuteľnosti v Podunajských Biskupiciach (*Pischdorf*).³³ Úrad provízora, hospodárskeho správcu arcibiskupských majetkov zastával od r. 1764. V r. 1782 získal od cisára Jozefa II. šľachtictvo, erb a majetok *Padej* v Torontálskej stolici (*Ormosdy de Padé*).³⁴

Predstavu o Ormosdyho majetkoch v Podunajských Biskupiciach si možno doplniť opisom G. E. von Rotensteina z r. 1783. Ten spomína letohrádok (*das adeliche von Ormosdische Lustgebäude*) so záhradou osadenou marhuľami a viničom tých najlepších odrôd, v ktorej sa nachádzala kruhová fontána a grotta.³⁵

Ďalší vývoj a majitelia záhrady

Na záver môžeme zopakovať, že pôvodný objekt predstavuje typ okrasnej záhrady na menšom pozdĺžnom pôdoryse. História záhrady siaha do sedemdesiatych rokov 18. storočia, ktoré v Prešporku predstavovali obdobie výraznej stavebnej činnosti meštianstva.³⁶ Pozemok sa dostal do majetku Š. Ormosdyho r. 1774, keď mestský špitál sv. Ladislava rozpredával svoje poľnosti na dražbe. Zástavba na dotknutej parcele je na podrobnom zákrese z r. 1777 menovite označená ako Ormosdyho vlastníctvo. Plán mesta z r. 1780 podáva výstižný obraz o záhradnom celku, ktorý svojou pôdorysnou osnovou zrejme nadväzoval na viedenské vzory.³⁷ Založenie záhrady dokresľuje spoločenské postavenie a úroveň životného štýlu zámožného mešťana, ktorý r. 1782 nadobudol armáles.

Veľmi málo je zatiaľ známe o ďalších osudoch záhrady. T. Ortway iba stručne poznamenal, že niekdajší dom Štefana Ormosdyho patril neskôr Koditzkému.³⁸ Podľa mestskej daňovej knihy z r. 1828 – 1829 bol majiteľom objektu č. 960 gróf J. Apponyi (*Graf Joseph Apony*).³⁹ Na pláne Prešporka z r. 1848 je pozemok označený ako Apponyiho majer (*Apponyischer Meierhof*).⁴⁰ Nehnuteľnosť prešla r. 1858 do vlastníctva vojenského eráru a slúžila ako pobočka nemocnice miestnej vojenskej stráže.⁴¹ V r. 1869 postavili na rohu Mýtnej a Škovránkovej ulice novú Cisársko-kráľovskú pechotnú kadetskú školu (obr. 5). Po rozpade Rakúsko-Uhorska sídlili v budove kadetky organizačné zložky četníctva, ako aj žandárska škola.⁴² Zásadný prelom vo vývine sledovaného priestoru znamenala výstavba Slovenského rozhlasu v r. 1970 – 1984 (obr.

³² AMB, f. Magistrát mesta Bratislavy, Zoznam novoprijatých mešťanov (*Neuer Burger Buch*) z r. 1768 - 1785, inv. č. 11716, sign. 2e5, s. 21; Poplatky za prijatie za mešťana (*Burger Tax*) z r. 1754 – 1791, inv. č. 11718, sign. 2e4, s. 164.

³³ PÜSPÖKI NAGY, Peter. *Podunajské Biskupice. Monografia starších dejín*. Bratislava : Dom osvety, 1969, s. 153.

³⁴ MNL OL, f. Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri Regi LII, s. 177, č. 4689.

³⁵ ROTENSTEIN, Gottfried Edler von. Beschreibung der Insel Schütt in Ungarn. 1783. In: *Johann Bernoulli's Sammlung kurzer Reisebeschreibungen und anderer zur Erweiterung der Länder- und Menschenkenntniß dienender Nachrichten. Fünftebter Band*. Berlin : Herausgeber u. a., 1784, s. 163. RAPAICS, Raymund. *Magyar kertek: A kertművészet Magyarországon*. Budapest : A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1943, s. 114-115.

³⁶ ŠÁŠKY, Ladislav. Architektúra a výtvarné umenie v 18. storočí. In: *Dejiny Bratislavy*. Zost. Vladimír Horváth - Darina Lehotská - Ján Pleva. Bratislava : Obzor, 1978, s. 152-157.

³⁷ Porovn.: ŠÁŠKY, Ladislav. *Bratislavské rokokó*. Bratislava : Tatran, 1982, s. 32.

³⁸ ORTVAY, Nové Mesto, ref. 7, s. 94.

³⁹ AMB, f. Magistrát mesta Bratislavy, Vojnové dávky (Portionsbuch), inv. č. 11923, sign. 3d187.

⁴⁰ SZÖNYI, Andrej. *Tak rástla Bratislava. Vývin architektúry a stavebníctva v Bratislave*. 2. vydanie. Bratislava : Pallas, 1978, s. 33, 41.

⁴¹ ORTVAY, Nové Mesto, ref. 7, s. 116.

⁴² CMOREJ, Július. *Bratislava. Svedectvo historických pohľadníč*. Poprad : Region Poprad, 2004., s. 33, 225. HOLČÍK, Štefan. Cisársko-kráľovskí vojaci zaplnili mesto. In: *Bratislavské noviny*, 2010, roč. XIII, č. 30, s. 9. VYČISLÍK, Alojz. *Vojenské pamiatky Bratislavy*. Bratislava : Obzor; Mestská správa pamiatkovej starostlivosti v Bratislave, 1974, s. 74.

6, 7), po ktorej ostalo z pôvodne okrasnej meštianskej záhrady už iba torzo v podobe malého parčíka na Belopotockého ulici.

Obr. 5: Budova Cisársko-kráľovskej pechotnej kadetskej školy pred rokom 1900; MMB, f. Zbierka pohľadníc, P-04841

Obr. 6: Letecký pohľad na Žilinskú ulicu a Námestie slobody (vtedy Gottvaldovo námestie), v ľavom spodnom rohu priestor záhrady, 60. roky 20. storočia; MMB, f. Zbierka fotografií, Fo-02657

Obr. 7: Širšie okolie Námestia slobody, v pozadí starba rozhlasového strediska na Mýtnej ulici a pozostatok historickej záhrady, rok 1974; MMB, f. Zbierka fotografií, Fo-02664

* Štúdiá bola vypracovaná v rámci projektu VEGA č. 1/0827/16 „Počiatky formovania mestského priestoru v Bratislave.“

** Autori osobitne ďakujú PhDr. Zuzane Zvarovej a PhDr. Jurajovi Kodayovi za upozornenie na niektoré dokumenty. Pramenný materiál pre potreby predloženej štúdie bol sprístupnený vďaka ústretovosti zamestnancov Archívu mesta Bratislavy, Múzea mesta Bratislavy a Maďarského národného archívu.

Zoznam prameňov a literatúry (References)

Archívne pramene (Archival Sources)

- AMB, f. Magistrát mesta Bratislavy
- AMB, f. Zbierka máp a plánov
- MMB, f. Zbierka fotografií; f. Zbierka pohľadníc
- MNL OL, Térképtár, f. S 12 Helytartótanácsi térképek
- MNL OL, f. Magyar Kancelláriai Levéltár

Literatúra (Bibliography)

- BEL, Matthias. *Notitia Hungariae novae historico geographica. Partis primae, Cis-Danubianae, Tomus primus*. Viennae Austriae, 1735.
- BOKESOVÁ-UHEROVÁ, Mária. *Zdravotníctvo na Slovensku v období feudalizmu*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, 349 s.
- Bratislava, mapa z roku 1820/Neyderov plán Bratislavy z roku 1820*. Textová časť Hedviga Hudáková. 2. vydanie. Bratislava : Slovenská kartografia, 1989, 20 s., faksimile.
- Bratislava Mateja Bela*. Ed. Ján Tibenský. Bratislava : Obzor, 1984, 232 s.
- Bratislava/Pressburg. Hlavné mesto Slovenska/Hauptstadt der Slowakei*. Basel : Länderdienst A. G., 1943, 168 s.
- CSÁKÓS, Josef Hans. *Pressburger Gärtner*. Bratislava : Carl Angermayer, 1929, 111 s.
- CMOREJ, Július. *Bratislava. Svedectvo historických pohľadníc*. Poprad : Region Poprad, 2004. 280 s.
- CMOREJ, Július - GAŽO, Mikuláš. *Pressburg/Pozsony/Bratislava 1883 – 1919*. Bratislava : Práca, 1991, 224 s.
- DUDEKOVÁ, Gabriela. Dobrodinci, mecenáši, fundátori. Dary na podporu škôl a nemocníc. In: *Historická revue*, 1998, roč. IX, č. 2, s. 10-12.
- HAJÓS, Géza. *Historische Gärten in Österreich: vergessene Gesamtkunstwerke*. Wien : Böhlau, 1993, 320 s.
- HLAVAC, Christian - GÖTTICHE, Astrid - BERGER, Eva (Hrsg.). *Historische Gärten und Parks in Österreich*. Wien : Böhlau, 2012, 394 s.
- HOLČÍK, Štefan. Esterházyovcov pripomína viac stavieb. In: *Bratislavské noviny*, 2010, roč. XIII, č. 23, s. 7.
- HOLČÍK, Štefan. Historické budovy menili svoje názvy. In: *Bratislavské noviny*, 2010, roč. XIII, č. 25, s. 11.
- HOLČÍK, Štefan. Cisársko-kráľovskí vojaci zaplnili mesto. In: *Bratislavské noviny*, 2010, roč. XIII, č. 30, s. 9.
- HOLČÍK, Štefan. Parčík pred Avionom bol malou botanickou záhradou v centre. In: *Bratislavské*

- noviny*, 2013, roč. XVI, č. 12, s. 15.
- HOLČÍK, Štefan - RUSINA, Ivan. *Umenie Bratislavy. Obrazový sprievodca pamiatkami mesta*. Bratislava : Tatran, 1987, 416 s.
- HORVÁTH, Vladimír. *Bratislavský topografický lexikon*. Bratislava : Tatran, 1990, 408 s.
- HORVÁTH, Vladimír. Bratislavská pamiatková rezervácia v nákresoch kartografov. In: *Historické mapy : zborník z vedeckej konferencie 24. – 25. apríla 1997, Bratislava*. Ed. Mária Kováčová. Bratislava : Kartografická spoločnosť SR; Slovenský národný archív, 1997, s. 131-136.
- JANOVA, Dušan - BAGIN, Anton. *Historická zeleň Bratislavy. Sady, záhrady a parky. Učebné texty pre vlastivedných sprievodcov*. Bratislava : Obzor, 1977, 156 s.
- KARTOUS, Peter. Bratislavské mestské mapy a plány. In: *Bratislava, ročenka*, 1971, zv. 7, 183-215.
- KORABINSKY, Johann Mathias. *Beschreibung der königl. ungarischen Haupt-, Frey- und Krönungstadt Preßburg. Erster Theil*. Preßburg, 1781, 137 s.
- LENHART, Jozef. Fenomén parkov a záhrad – história verzus súčasnosť. In: *Historická zeleň, parky a záhrady v Bratislavskej župe*. Bratislava : Bratislavský samosprávny kraj, 2016, s. 15-49.
- OBUCHOVÁ, Viera. Topografia Blumentálu v zrkadle archívnych prameňov. In: *Pamiatky a múzeá*, 1999, č. 1, s. 21-25.
- OBUCHOVÁ, Viera. *Príbehy z dejín Bratislavy*. Bratislava : Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2013, 320 s.
- ORTVAY, Tivadar. *Pozsony város utcai és terei. A város története utca- és térneveken*. Pozsony : Wigand F. K. Könyvnyomdája, 1905, 668 s. (reprint Budapest : Püski Kiadó, 1991).
- ORTVAY, Tivadar. *Ulice a námestia Bratislavy. Ferdinandovo Mesto*. Bratislava : Marenčin PT, 2004, 141 s.
- ORTVAY, Tivadar. *Ulice a námestia Bratislavy. Nové Mesto*. Bratislava : Marenčin PT, 2007, 175 s.
- PÜSPÖKI NAGY, Peter. *Podunajské Biskupice. Monografia starších dejín*. Bratislava : Dom osvety, 1969, 234 s.
- PRIKRYL, Lubomír Viliam. Vývoj plánov mesta Bratislavy. In: *Veda a technika v dejinách Slovenska 2*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV, 1985, s. 122-141.
- RAPAICS, Raymund. *Magyar kertek: A kertművészet Magyarországon*. Budapest : A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1943, 303 s.
- REHÁČKOVÁ, Tamara. *Historické záhrady a parky Bratislavy*. Bratislava : Trio, 2012, 112 s.
- REŠOVSKÁ, Zdenka - KLUČÁROVÁ, Zuzana. *Revízia a evidencia historických parkov a záhrad na území mesta Bratislavy*. Bratislava : ZARES; Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, 1989, dokument č. 55, rkp., Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, oddelenie dokumentácie.
- ROTENSTEIN, Gottfried von. Beschreibung der Insel Schütt in Ungarn. 1783. In: *Johann Bernoulli's Sammlung kurzer Reisebeschreibungen und anderer zur Erweiterung der Länder- und Menschenkenntniß dienender Nachrichten. Funfzehnter Band*. Berlin : Herausgeber u. a., 1784, s. 159-178.
- STEINHÜBEL, Gejza. *Slovenské parky a záhrady*. Martin : Osveta, 1990, 144 s.
- STIEBEROVÁ, Mária. Bratislavské predmestia v období feudalizmu. In: *Vlastivedný časopis*, 1985, roč. XXXIV, č. 1, s. 15-23.

- SZEKCSŐ, Tamás. Sz. kir. Pozsony városának és környékének helyrajzi és statisztikai ismertetése. In: *Pozsony és környéke. Egy földtani térképpel és több ábrával*. Pozsony : Wigand Károly Frigyes, 1865, s. 75-169.
- SZÖNYI, Andrej. *Tak rástla Bratislava. Vývin architektúry a stavebníctva v Bratislave a na Slovensku*. 2. vydanie. Bratislava : Pallas, 1978, 216 s.
- ŠÁŠKY, Ladislav. Architektúra a výtvarné umenie v 18. storočí. In: *Dejiny Bratislavy*. Zost. Vladimír Horváth - Darina Lehotská - Ján Pleva. Bratislava : Obzor, 1978, s. 152-157.
- ŠÁŠKY, Ladislav. *Bratislavské rokoko*. In: Bratislava : Tatran, 1982, 128 s.
- ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 – 1780*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, 302 s.
- ŠPIESZ, Anton. *Bratislava v 18. storočí*. Bratislava : Tatran, 1987, 238 s.
- TOMAŠKO, Ivan. *Historické parky a okrasné zábrady na Slovensku. História, lokalizácia, valorizácia, architektúra a spôsoby obnovy*. Bratislava : Veda, 2004, 158 s.
- UHL, Karl. *Ueber die frühern Schicksale und den jetzigen Bestand des Bürger-Spitals und der dazu gehörigen Kirche zum h. Ladislaus in Preßburg*. Preßburg : Karl K. Snischek, 1830, 61 s.
- VYČISLÍK, Alojz. *Vojenské pamiatky Bratislavy. Sprievodca*. Bratislava : Obzor; Mestská správa pamiatkovej starostlivosti v Bratislave, 1974, 138 s.